

Minnemarkering i Eidsberg kirke 23. mai 2013

100 år siden kvinnene fikk stemmerett og Jacob Nicolaj Wilses dødsdag

**Fylkesmann Anne Enger tok imot
invitasjonen til å være med å sette sitt
preg på feiringen.**

Kjære alle sammen!

Gratulerer med dette flotte arrangementet her i Eidsberg kirke 23. mai!

Og tusen takk for hyggelig invitasjon til å være sammen med dere!

Her skal vi minnes Jakob Nikolaj Wilse, som døde i Eidsberg på denne dagen, for mer enn 200 år siden.

Jakob Nicolaj Wilse – sognepresten, universitetsforkjemperen, folkeopplysningsmannen, topografen, meteorologen, botanikeren og forfatteren, – som

det står på programmet – et lysende navn i sin nordiske samtid, og en bauta i Østfolds kulturhistorie! Bedre kan det ikke sies!

Vi skal også markere at det er 100 år siden kvinner fikk stemmerett på lik linje med menn i Norge. Det kommer jeg tilbake til.

Men først dette

Jeg er rett og slett imponert over dere og særlig dere ildsjeler – imponert over engasjement, kunnskaper og innsatsvilje. Dere

- forteller og dokumenterer historien,
- leter opp og tar vare på rike kulturminner,
- finner veier for å bringe alt dette videre til nye generasjoner.

Tusen takk for innsatsen! Betydningen av slikt engasjement kan rett og slett ikke overvurderes. For historiene gir oss mening, identitet og røtter. Det bidrar til forståelse for tidligere tider og gir økt innsikt i fremtidens utfordringer. Det er grunnlaget for vår sivilisasjon, vår dannelse og humanitet. Og det er slik – ingenting kommer av seg selv. Noen må gjøre arbeidet.

Det er videre slik at kultur er ikke statisk. Den utvikles kontinuerlig.

Dessuten; demokratiet er ikke vedtatt en gang for alle. Hver ny generasjon må

vinnes for grunnleggende verdier som demokrati, menneskerettigheter, likestilling, likeverd og rettferdighet.

Jeg synes vi tar så mye for gitt i dagens Norge. Som om det er en selvfølge. I forbindelse med statsborgerseremonier for våre nye statsborgere, trekker jeg frem dette, men jeg tror egentlig det er viktig å minne oss alle om det;

I utgangspunktet var Norge et av de fattigste land i Europa. Det er særlig etter krigen at vi utviklet velferdssamfunnet. Vel har vi oljen og rike naturressurser, men det norske velferdssamfunnet er ikke kommet av seg selv.

Det er bygd opp gjennom generasjoners harde arbeid. Og gjennom politisk vilje og evne til å prioritere verdier – basert på en solidarisk grunntanke. Vi har laget ordninger som sikrer rett til sosial trygghet, utdanning og helse – uavhengig av privat økonomi og uavhengig av hvor du bor i landet.

«Gjør din plikt og krev din rett» er et kjent uttrykk gjennom vår historie. Jeg tror det er viktig å holde fast ved dette, gjør din plikt og krev din rett.

Bare slik kan vi sikre et fortsatt solidarisk samfunn. For det er jo sånn at alle mennesker er sårbare i perioder av livet. Så du hjelper meg, når jeg trenger hjelp, og jeg hjelper deg, når du trenger hjelp. Vi er tjent med å hjelpe hverandre. Samhold og solidaritet er grunnleggende verdier. Ingenting kommer av seg selv!

Jeg må si litt om 1814. Året var et eventyr – et mirakel. Norge var faktisk ett av de fattigste land i Europa – en koloni, et lydrike under Danmark. I 1814 hadde vi tre konger: først danske kong Fredrik 6., så ble Christian Frederik valgt til Norges konge 17. mai, og i november ble svenske kong Karl 3. unionskonge.

Først i 1818 tok hans franske adoptiv-sønn Karl Johan over.

Det var ved Kielfreden etter napoleonskrigene i januar 1814 vi ble gitt fra Danmark til Sverige som krigsbytte. Slik var det, rett og slett. Perioden med forvirring ble imidlertid brukt godt av sterke personer i Norge. De så muligheten. Og 112 menn, og det var selvsagt bare menn, kom sammen til riksforsamlingen på Eidsvoll. Noen var godt forberedt. De brukte bare seks uker.

17. mai fikk vi ny grunnlov og ny konge på Eidsvoll. Grunnloven bygde på den franske grunnlov og den amerikanske uavhengighetserklæringen. Grunnloven vår bygger på prinsippene om folkesuverenitet, maktfordeling og uavhengighet. Verdier som frihet, likhet og brorskap ble ledetråder. Men her var også noen skampletter som at jesuitter og jøder ikke hadde adgang til riket.

Hele året 1814 er et mirakel. Vi endte i en personalunion med Sverige. Da hadde det vært krigshandlinger flere steder i Østfold, statsråd på Spydeberg prestegård og fredsslutning i Moss. Krigen ble stanset og vi fikk beholde hovedtrekkene ved grunnloven.

Når vi nå planlegger grunnlovsjubileum i Norge, er det et samlet Østfold som vil løfte hendelsene i Østfold opp på den nasjonale dagsorden. Det er stor undring over at denne delen av vår historie er så lite påaktet. Det skal vi få frem. Det er et budskap om fred fra Østfold. Ord vant over våpnene. Siden 16. august 1814 har det vært fred mellom broderfolkene i Skandinavia. I 200 år. Krig er utenkelig.

I årene etter 1814 videreutviklet vi demokratiet og bygde kulturnasjonen. Grunnloven var jo også en uavhengig-

hetserklæring. Demokrati her i landet har hele tiden vært preget av inkludering, idealet var likhet, adelskap – i den grad det var noe ble avskaffet i 1828. De store kulturelle folkebevegelsene ble et særtrekk i utviklingen av demokratiet. Dette, sammen med mangel på dominerende elite i Norge, gjør at norsk kultur og det nasjonale i Norge, i motsetning til mange andre land, er preget av demokrati, inkludering og likhetstanken. Impulser kom nedenfra – eller rettere innenfra – og impulser kom utenfra.

Vår grunnlov vokste frem i et egalitært samfunn, der bønder og embetsmenn møttes i gjensidig respekt. Sammen lagde de rammeverk for Norge.

Våre store kunstnere oppholdt seg i stor grad andre steder enn i Norge, da de var som mest kreative. Så kom de hjem, ble hyllet. Kulturen ble utvidet og utviklet.

Unionen med Sverige ble på mange måter en blomstringstid for Norge. Men det var altså helt utenkelig at kvinner skulle ha stemmerett i 1814. Intenst arbeid med markerte kvinneskikkelser i spissen, drev kvinners stemmerett frem. Det tok mange tiår.

I år vil vi høre mye om «De fire store», og denne gangen handler det ikke om fire store menn fra litteraturhistorien. Det handler om fire flotte kvinner, deres liv og innsats. De er valgt ut for å illustrere den mangfoldige og sterke historien om kvinners kamp for stemmerett.

De fire kvinnene kommer fra ulike lag i befolkningen, fra ulike deler av landet og de har ulik tilnærming til spørsmål om likestilling og stemmerett. De fire er: *Fredrikke Marie Qvam* (1843–1938) fra Steinkjer i Trøndelag. Som ung mor og kone fikk hun erfare hvor begrensende datidens kvinneliv kunne være. Som

voksen viet hun livet sitt til å sprengre grenser. Hun var organisasjonsmenneske av de sjeldne. Hun var også god nettverksbygger og fikk tilnavnet «korridorenes dronning».

Gina Krog (1847–1916) kom fra Flagstad i Nordland. Hun var kompromissløs aktivist og viet livet sitt til kvinnesak og likestilling. Hun var kvinnebevegelsens høvding og kompromissløs ideolog. Hun firte aldri på kravet om full økonomisk og politisk likestilling med menn, og hun var ikke redd for å stå alene. Gina Krog blir kalt stemmerettens mor.

Fernanda Nissen (1862–1920) var fra Kragerø i Telemark. Hun var skipsrederdatter som sjokkerte det gode borgerskapet ved å bli sosialist. Hennes politiske oppvåkning kom med fyrstikkarbeidernes streik i 1889. Fernanda Nissen var opptatt av byutvikling, arbeidet for folkebiblioteker og at det skulle anlegges parker og grønne lunger i byene.

Hvem er så ditt kvinnelige forbilde? Avisen *Vårt Land* stilte dette spørsmålet til Kåre Willoch. «Det er en veldig lang liste, men jeg vil begynne med Camilla Collett. Hun betød veldig meget for å bygge opp respekten for kvinner.»

Og ja, *Camilla Collett* (1813–1895) fra Eidsvoll er den fjerde, eller rettere sagt den første av disse kvinnene. Camilla Collett – hun ble født i 1813 – 100 år før kvinnene fikk alminnelig stemmerett. Da hun ble født var kvinner på ingen måte likeverdige samfunnsborgere.

Kvinnene hadde ingen rolle i arbeidet med grunnloven på Eidsvoll i 1814, der var det bare menn. Som kjent var Camilla Collett datter av Eidsvollsmannen Nicolay Wergeland, og søsteren til dikteren Henrik Wergeland, så hun var

Eidsberg kirke: Ved markeringen av Jacob Nicolai Wilsøes dødsdag for over 200 år siden.

født inn i en av Norges mest fremtredende og berømte familier på 1800-tallet. Camilla Collett var forfatter og samfunnsdebattant i en tid da kvinner helst ikke skulle være noen av delene: Borgerkapets kvinner skulle «sitte på stas», men kvinnebønder og tjenestejenter i by og bygd var «oppe først og sist i seng».

I 1854 ga Camilla Collett ut romanen «Amtmannens døtre». Den tok opp kontroversielle tema som kvinners manglende kontroll over eget liv og valg av ektefelle. Hennes budskap var at kjærligheten mellom mann og kvinne ble meningsløs når konvensjonene tvinger den ene parten til å være passiv. Illustrerende – og ganske provoserende, tenker jeg, kalte hun selv romanen for «Et skrig. Mitt Livs længst tilbakeholdte skrig.»

Camilla Collett var Norges første kvinnesakskvinne. Som forfatter satte

hun ord på kvinners innestengte liv. Hun protesterte mot at kvinner skulle leve gjennom sine menn. Hennes budskap var at kvinner må frigjøre seg selv – sine egne tanker og følelser. Kvinner må selv forstå og erkjenne at de er samfunnsborgere, jevnbyrdige med menn.

Slik banet Camilla Collett veien for kvinner som kom etter henne.

Hun ble enke tidlig og fikk så tunge økonomiske kår at hun ikke klarte å holde familien sammen. Men da Camilla Collett fylte 80 år var det stor markering i Kristiania, hun fikk medalje av Oscar II, ble ført til bordet av Henrik Ibsen og ble hyllet bl.a. av Gina Krogh.

Gina Krogh var en av de mest sentrale kvinner da Stortinget i juni 1913 vedtok endringer i grunnloven som sikret kvinner stemmerett. «Vi hadde aldri tvilt på at vi skulle seire, men at seieren skulle komme saa stor og fullkommen, saa stille og skjøn som den kom i kveld,

det hadde vi aldri drømt om». Sa Gina Krog etter at vedtaket var fattet – enstemmig og uten debatt.

Gina Krog mintes trolig første gangen Stortinget debatterte kvinners stemmerett i 1890. Da ble det uttalt at: «Hun kan ikke gjøre Mandens Gjerning, og hun vil ikke gjøre Kvindens Gjerning, hva bliver hun da? Hun bliver et vanskt Neutrum » Og flertallet mente at «å dra kvinner inn i politikken vil skade familien og det kall kvinnen naturlig er anvist til».

Jeg nevnte motkulturene på 1800-tallet; lekmannsbevegelsen, språkrørsla og avholdsbevegelsen. Motkulturene bygde nettverk over hele landet, spredte informasjon og ble en viktig arena for deltagelse og påvirkning. Motkulturene var en maktfaktor etter sentrum/periferi dimensjonen, noe som fortsatt preger det politiske landskapet.

For å illustrere styrken i organisasjoner er folkeavstemningen om unionsoppløsningen i 1905 interessant. Kvinner hadde ikke stemmerett, men avstemningen ble allikevel et vendepunkt i kampen for kvinners stemmerett.

Bakgrunnen for unionsoppløsningen i 1905 er kort fortalt: Misnøyen vokste i orge.

Stortinget hadde vedtatt lov om eget konsulatvesen for tredje gang, men kong Oscar II nektet å sanksjonere.

Regjering med statsminister Christian Mikkelsen i spissen leverte sin avskjeds-søknad.

Da kongen nektet å godta den, svarte Stortinget med å erklære unionen med Sverige for oppløst 7. juni 1905.

13. august 1905 ble det avholdt folkeavstemning om saken i Norge. Det var vel 369 000 som stemte, en valgdeltag-

else på 85 %. Av disse stemte kun 184 i mot! Også kvinnene ville si sin mening. Derfor organiserte de en landsomfattende underskriftskampanje til støtte for løsrivelsen fra Sverige og samlet inn over 280 000 underskrifter! Tenk på det! I Norge i 1905. Det var en maktdemonstrasjon, som gjorde det vanskelig å holde fast ved det syn at kvinner «ikke var modne for stemmerett».

Norge er helt annerledes nå enn for 200 år siden. I det nye Norge er det et mangfold av religioner og kulturer. Det er muligheter og det er utfordringer. Noen tror kanskje at innvandringen stopper eller går over. Sånn er det ikke! Dette må vi møte med bevisst inkludering – av alle, fra de små barna. Vi vil styrke den kulturelle grunnmuren. Livet leves lokalt. Dette er livet!

Også kan vi få hjelp av vår egen grunnlov i utviklingen av det nye Norge.

Individets rettigheter – ingen skal behandles som del av en gruppe. Retten til å ytre seg – det krever også uenighetsarenaer, slik at meninger kan brytes. Retten til selv å velge tro. Likheter for loven, likestilling og likeverd.

22. juli opplevde vi et brutalt terrorangrep på hele samfunnssystemet og demokratiet vårt. Angrepet kom innenfra. Vi må aldri glemme det. La meg minne om vanlige folks reaksjon på dette ubegripelig og ufattelige? Reaksjonene vakte undring langt utenfor landets egne grenser. Menneskene søkte ut i gatene med roser og løftede hender. Sang enkle gamle sanger. Noen leste dikt. De unge søkte kirkene, spontant og ble godt mottatt. Vårt nasjonale lederskap viste vei. Svaret var: demokrati, åpenhet, samhold.

Ett bilde gikk verden rundt – det var

imamen og den kvinnelige sognepresten på Nesodden som sammen fulgte båren til 18 år gamle Bano til graven. Tankevekkende og sterkt.

Jeg vil avslutte med et sitat av den tyske teologen Martin Niemüller, som noen trolig har hørt meg bruke før. Men det gjør ikke noe. Det står seg!

Elie Wiesel brukte det da han mottok fredsprisen i 1986. Elie Wiesel er rumensk jøde og overlevde konsentrasjonsleir under andre verdenskrig som ung gutt. Hans budskap var «kamp mot likegyldighet» og vi må ikke glemme, for

det kan skje igjen. Dette handler om å bry seg Om å ta ansvar. «Først kom de for å hente kommunistene, men jeg var ikke kommunist så jeg tidde. Så kom de for å hente fagforeningsmedarbeiderne, men jeg var ikke fagforeningsmedarbeider, så jeg tidde. Så kom de for å hente sosialdemokratene, men jeg var ikke sosialdemokrat, så jeg tidde. Så kom de for å hente jødene, men jeg var ikke jøde, så jeg tidde. Da de til slutt kom for å hente meg, var det ingen igjen til å tale min sak.»

Takk for oppmerksomheten!

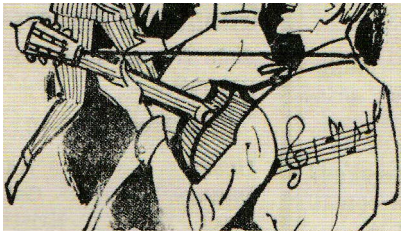
DANS — SHOW — DANS
Lørdag 6/3 kl. 20.00 samles igjen festglad ungdom i

Bøndernes Hus Slitu

Musikken besørger et populært band med den varmende tittelen

SOMMERVEIEN

DANS — Velkommen til Slitu! — DANS

Samfunnshuset, S. Høland

FEST lørdag 6/3 kl. 20.

Fredag 5. mars 1971

Arr.: SHSK og SHUL